

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی
گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی
پایان‌نامه دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی

**بررسی قضاوت ربط و معیارهای مورد استفاده دانشجویان در فرایند‌گزینش و ارزیابی
منابع اطلاعاتی بر پایه نظریه سبک شناختی کل‌گرا و تحلیلی رای‌دینگ**

استاد راهنما:

دکتر اعظم صنعت‌جو

استاد مشاور:

دکتر محمدحسین دینانی

نگارش:

مهدیه میرزابیگی

مرداد ماه ۱۳۹۱

شکر و سپاس خدای را که بزرگترین امید و یاور در لحظه لحظه زندگی بوده است.

حاصل اندیشه ام را تقدیم می کنم به :

پدر و مادرم

آموزگارانی که برایم زندگی، بودن و انسانیت را معنا کردند.... آنانکه بی صدا شکستند
تا طلوع سپیده را نظاره گر باشند

تقدیم به

جواد

همدلی که با واژه ی نجیب و مغرور تلاش راستین آشنایی دارد و عطر رویایی آن را استشمام
می کند؛ همو که همواره یاریگرم در رسیدن به اهداف عالی بوده است.

پیشکش به

سهیل

تک ستاره زندگی، باشد که روزی به بار نشستن اندیشه اش را نظاره گر باشم.

تقدیر و تشکر

مختصری که در حضور شما است، تلاشی است که بدون همراهی بزرگوارانی میسر نمی‌گشت:

با امتنان فراوان از استاد محترم راهنما، سرکار خانم دکتر صنعت جو،

که راهنمایی‌های ارزنده ایشان در کلیه مراحل کار راهگشایم بوده است.

با تشکر از استاد محترم مشاور، جناب آقای دکتر دیانی

که با سعه صدر مرا از مشاورت خردمندانه خود بهر مند ساخته‌اند.

و تشکر از همه اساتیدم در طی دوران تحصیل که از آنها بسیار آموختم.

چکیده:

هدف: هدف اصلی این پژوهش بررسی تاثیر سبکهای شناختی بر قضاوت ربط دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد در فرایند گزینش و ارزیابی منابع اطلاعاتی به منظور ارائه راهکارهایی برای بهبود ساختار نظامهای تعاملی ارزیابی اطلاعات است.

روش شناسی: این پژوهش از نوع کاربردی است و به روش پیمایشی اجرا شده است. جامعه پژوهش را دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد در دو حوزه علوم انسانی / اجتماعی و علوم پایه / فنی - مهندسی تشکیل دادند که بر اساس آزمون تحلیل سبک شناختی رایدینگ در یکی از گروههای کل گرا یا تحلیلی جای گرفتند. داده های این پژوهش از طریق طراحی شش وظیفه کاری شبیه سازی شده و برگزاری جلسات قضاوت ربط به صورت انفرادی و پرسشنامه محقق ساخته برای بررسی میزان استفاده از عناصر منبع و معیارهای قضاوت ربط گردآوری شد.

یافته‌ها: نتایج این پژوهش نشان داد که هرچند بین گروههای تحلیلی و کل گرا در قضاوت ربط منابع اطلاعاتی تفاوتی مشاهده شد، اما این تفاوتها از نظری آماری معنی دار نبود؛ همچنین، با وجود اینکه بین دو حوزه علوم انسانی / اجتماعی و علوم پایه / فنی - مهندسی در میزان استفاده از عناصر منبع تفاوت معنی داری وجود نداشت، اما، بین میزان استفاده از عناصر منبع در گروههای کل گرا و تحلیلی تفاوت معنی داری وجود داشت. افراد کل گرا بیشتر از متن کامل و افراد تحلیلی از عنوان و چکیده برای قضاوت ربط استفاده کردند. علاوه بر این، نتایج حاصل از تحلیل داده ها حکایت از آن داشت که در مجموع بین دو حوزه علوم انسانی / اجتماعی و علوم پایه / فنی - مهندسی در میزان اهمیت معیارهای ربط تفاوت معنی داری وجود نداشت، اما در سه معیار (قابل فهم بودن، اعتبار نویسنده و تازگی) بین گروههای کل گرا و تحلیلی تفاوت معنی داری مبنی بر اهمیت بیشتر این سه معیار برای گروه تحلیلی مشاهده شد.

کاربردها: انتظار می رود نتایج این پژوهش بتواند به طراحان وب و موتورهای جستجو برای ایجاد رابط کاربرهای شخصی سازی شده با هدف حمایت از نظامهای ارزیابی اطلاعات تعاملی کمک نماید. **کلیدواژه‌ها:** قضاوت ربط، ارزیابی منابع اطلاعاتی، نظریه تحلیل سبک شناختی رایدینگ، سبک شناختی کل گرا، سبک شناختی تحلیلی

فهرست مندرجات

فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱-۱. مقدمه..... ۱
- ۲-۱. بیان مساله..... ۳
- ۳-۱. هدفهای پژوهش..... ۶
- ۴-۱. کاربردهای پژوهش..... ۷
- ۵-۱. فرضیه‌های پژوهش..... ۹
- ۶-۱. تعاریف مفهومی و عملیاتی..... ۱۱

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

- ۱-۲. مقدمه..... ۱۵
- ۲-۲. مباحث مربوط به سبکهای شناختی..... ۱۵
- ۱-۲-۲. انواع نظریه‌های سبک شناختی..... ۱۶
- ۱-۲-۲-۱. نظریه سبک شناختی وابسته به زمینه- مستقل از زمینه ویتکین..... ۱۷
- ۲-۲-۱-۲. نظریه سبک شناختی کل نگر- متوالی پاسک..... ۱۹
- ۲-۲-۱-۳. نظریه سبک تکانشی-انعکاسی کگان..... ۲۱
- ۲-۲-۱-۴. نظریه سبک شناختی کلامی- دیداری پاپویو..... ۲۲

۲۲	نظریه سبک شناختی گریگورک ۵-۱-۲-۲
۲۴	نظریه تحلیل سبک شناختی رایدینگ ۶-۱-۲-۲
۲۵	ویژگیهای افراد بر اساس سبک شناختی رایدینگ ۱-۶-۱-۲-۲
۲۵	بعد تحلیلی - کل گرا ۱-۱-۶-۱-۲-۲
۲۶	بعد کلامی - تصویری ۲-۱-۶-۱-۲-۲
۲۷	سبکهای شناختی و کتابداری و اطلاع رسانی ۲-۲-۲
۲۸	تاثیر سبکهای شناختی بر راهبردهای مرور ۱-۲-۲-۲
۳۳	تاثیر سبکهای شناختی بر مشکلات گم گشتگی ۲-۲-۲-۲
۳۶	تاثیر سبکهای شناختی بر راهبردهای جستجو ۳-۲-۲-۲
۴۳	مباحث مربوط به ربط ۳-۲
۴۵	نظریه های ربط ۱-۳-۲
۴۷	دیدگاه شناختی در قضاوت ربط ۲-۳-۲
۵۴	معیارهای استفاده شده برای قضاوت ربط ۳-۳-۲
۶۴	تاثیر وظیفه کاری بر قضاوت ربط ۴-۳-۲
۶۶	درجه های ربط ۵-۳-۲
۶۷	عناصر بازنمون و قضاوت ربط ۶-۳-۲
۶۸	جمع بندی ۴-۲
	فصل سوم: روش و ابزار پژوهش
۷۲	مقدمه ۱-۳
۷۲	نوع و روش پژوهش ۲-۳
۷۲	جامعه آماری ۳-۳
۷۳	اندازه نمونه و شیوه نمونه گیری ۴-۳
۷۶	ابزار گردآوری داده ها ۵-۳
۸۷	روایی و پایایی ابزار گردآوری داده ها ۶-۳
۸۷	روایی ۱-۶-۳

۸۷.....	۳-۶-۱-۱. روایی آزمون سبک شناختی.....
۸۸.....	۳-۶-۱-۲. روایی وظایف کاری شبیه سازی شده.....
۸۸.....	۳-۶-۱-۳. روایی پرسشنامه.....
۸۹.....	۳-۶-۲. پایایی.....
۱۹.....	۳-۶-۲-۱. پایایی آزمون تحلیل سبک شناختی.....
۹۰.....	۳-۶-۲-۲. پایایی وظایف کاری شبیه سازی شده و پرسشنامه.....
۹۰.....	۳-۷. فرایند گردآوری داده ها.....
۹۲.....	۳-۸. تجزیه و تحلیل آماری داده ها.....
۹۲.....	۳-۸-۱. آزمون فرض نرمال بودن متغیرها.....
۹۴.....	۳-۹. محدودیت ها و دشواری های پژوهش.....
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته ها
۹۶.....	۴-۱. مقدمه.....
۹۶.....	۴-۲. تحلیل اطلاعات جمعیت شناختی.....
۹۹.....	۴-۳. آزمون فرضیه های پژوهش.....
	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۴۰.....	۵-۱. مقدمه.....
۱۴۰.....	۵-۲. خلاصه یافته های مرتبط با فرضیه ها.....
۱۵۱.....	۵-۳. نتیجه گیری کلی.....
۱۶۲.....	۵-۴. پیشنهادها.....
۱۶۲.....	۵-۴-۱. پیشنهادهای کاربردی پژوهش.....
۱۶۵.....	۵-۴-۲. پیشنهادهایی برای پژوهش ها و مطالعه های آینده.....
	فهرست منابع

۱۶۷	فهرست منابع فارسی
۱۶۸	فهرست منابع لاتین
۱۷۳	پیوست‌ها
۱۷۴	پیوست ۱. پرسشنامه
۱۷۷	پیوست ۲. نمونه نامه فرستاده شده برای اساتید
۱۸۰	پیوست ۳. وظایف کاری شبیه سازی شده

فهرست جداول

۲۶	جدول ۱-۲. ویژگی‌های افراد کل گرا و تحلیلی
۴۰	جدول ۲-۲. خلاصه مطالعات انجام شده در حوزه سبک‌های شناختی در کتابداری و اطلاع رسانی
۶۲	جدول ۳-۲. خلاصه معیارهای ربط بکار گرفته شده در پژوهش‌های ربط
۷۳	جدول ۱-۳. فراوانی رشته و دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه فردوسی به تفکیک دانشکده‌ها (۱۳۸۹-۹۰)
۷۶	جدول ۲-۳. توزیع فراوانی و فراوانی نسبی کاربران بر حسب جنسیت، مقطع تحصیلی، حوزه و دانشکده
۸۲	جدول ۴-۳. نمره گذاری آزمون تحلیل سبک شناختی
۸۶	جدول ۵-۳. معیارهای قضاوت ربط شناسایی شده توسط باری، شامبر و کول
۸۹	جدول ۶-۳. داده‌های مربوط به پایایی آزمون تحلیل سبک شناختی
۹۰	جدول ۷-۳. ضرایب آلفای کرانباخ برای متغیرهای پژوهش
۹۲	جدول ۸-۳. نتایج آزمون کولوموگروف اسمیرنف متغیر معیارهای ربط
۹۳	جدول ۹-۳. نتایج آزمون کولوموگروف اسمیرنف متغیرهای عناصر منبع
۹۳	جدول ۱۰-۳. نتایج آزمون کولوموگروف اسمیرنف متغیر قضاوت ربط
۹۷	جدول ۱-۴. توزیع فراوانی و فراوانی نسبی آزمودنی‌ها بر حسب جنسیت، مقطع تحصیلی، حوزه و دانشکده
۹۸	جدول ۲-۴. توزیع فراوانی و فراوانی نسبی شرکت‌کنندگان در آزمون تحلیل سبک شناختی

- جدول ۳-۴. میانه نظرات ارزیابی ربط گروههای مختلف و ارزیابی کنندگان.....۱۰۱
- جدول ۴-۴. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه قضاوت ربط دانشجویان دارای سبک شناختی تحلیلی در دو حوزه علوم انسانی/ اجتماعی و علوم پایه/ فنی مهندسی.....۱۰۴
- جدول ۴-۵. نتایج آزمون مان ویتنی مقایسه قضاوت ربط دانشجویان دارای سبک شناختی کل گرا در دو حوزه علوم انسانی و علوم پایه و کاربردی.....۱۰۷
- جدول ۴-۶. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه قضاوت ربط دانشجویان علوم پایه در دو سبک تحلیلی و کل گرا.....۱۱۲
- جدول ۴-۷. نتایج آزمون یومان ویتنی قضاوت ربط دانشجویان علوم انسانی در دو سبک تحلیلی و کل گرا.....۱۱۴
- جدول ۴-۸. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه قضاوت ربط دانشجویان علوم انسانی تحلیلی و علوم پایه کل گرا.....۱۱۶
- جدول ۴-۹. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه قضاوت ربط دانشجویان علوم انسانی کل گرا و علوم پایه تحلیلی.....۱۱۷
- جدول ۴-۱۰. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه قضاوت ربط دانشجویان کل گرا و تحلیلی.....۱۱۸
- جدول ۴-۱۱. نمایی کلی از فرضیه های قضاوت ربط و نتیجه آزمون آماری.....۱۲۲
- جدول ۴-۱۲. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه استفاده از عناصر منبع (عنوان، چکیده، کلیدواژه ها و متن کامل) در هنگام انتخاب و ارزیابی منابع اطلاعاتی در افرادی با سبکهای شناختی تحلیلی و کل گرا.....۱۲۵
- جدول ۴-۱۳. نتایج آزمون یومان ویتنی مقایسه استفاده از عناصر مختلف مدرک (عنوان، بازنمونه های مدارک و متن کامل) در هنگام انتخاب و ارزیابی منابع اطلاعاتی در دو حوزه موضوعی علوم انسانی/ اجتماعی و علوم پایه/ فنی مهندسی.....۱۲۶
- جدول ۴-۱۴. میزان استفاده از عناصر بازنمون مدرک در بین سبکهای شناختی تحلیلی و کل گرا.....۱۲۷
- جدول ۴-۱۵. فراوانی، میانگین و انحراف معیار درجه اهمیت معیارهای ربط کاربران حوزه های علوم انسانی و علوم پایه.....۱۳۰

جدول ۴-۱۶. نتایج آزمون مان ویتنی مقایسه معیارهای ربط استفاده شده در فرایند قضاوت
ربط منابع در گروههای علوم انسانی و علوم پایه/ فنی مهندسی..... ۱۳۳

جدول ۴-۱۷. فراوانی، میانگین و انحراف معیار درجه اهمیت معیارهای ربط کاربران سبک
شناختی تحلیلی و کل گرا..... ۱۳۵

جدول ۴-۱۸. نتایج آزمون مان ویتنی مقایسه معیارهای ربط استفاده شده در فرایند قضاوت
ربط منابع در سبکهای شناختی کل گرا و تحلیلی..... ۱۳۷

فهرست شکلها

شکل ۲-۱. پردازش اطلاعات در سبک کلامی و تصویری..... ۲۵

شکل ۳-۱. اولین زیرمجموعه آزمون تحلیل سبک شناختی..... ۷۹

شکل ۳-۲. دومین زیرمجموعه آزمون تحلیل سبک شناختی..... ۸۰

شکل ۳-۳. سومین زیرمجموعه آزمون تحلیل سبک شناختی..... ۸۱

فصل اول: کلیات

✧ مقدمه

✧ مسأله پژوهش

✧ هدفهای پژوهش

✧ کاربردهای پژوهش

✧ فرضیه‌های پژوهش

✧ تعاریف مفهومی و عملیاتی

۱-۱. مقدمه

رابطه همواره در تاریخ بشر مورد توجه بوده است و قدمت آن به زمانی باز می‌گردد که آدمی سعی در استفاده مناسب از اطلاعات داشت. با ظهور فناوری‌های نوین اطلاعاتی، که در مدت زمانی کوتاه بسیاری از امور اجتماع را متحول کرد، شیوه‌های نوین استفاده مناسب از اطلاعات به وجود آمد. نظام‌های بازیابی اطلاعات، فعالیت‌های اطلاعاتی افراد برای دستیابی به اطلاعات یعنی روش گردآوری، سازماندهی، ذخیره، نگهداری، جستجو، بازیابی، به اشتراک گذاری و تعامل اطلاعات، را دچار تحولی ژرف نموده‌اند. با وجود این، در همگی این قبیل فعالیت‌ها همانند گذشته، ربط نقش زیربنایی و درعین حال پیچیده دارد؛ چرا که این نظام‌ها اغلب حاوی اطلاعاتی هستند که از نظر افراد مرتبط تشخیص داده می‌شوند (ساراسویک^۱، ۲۰۰۷).

نظام‌های بازیابی، با استفاده از مجموعه عملگرهایی که به طور دایم در حال تغییر و رو به بهبود هستند، مصادیق مختلفی از آنچه مرتبط تشخیص داده می‌شوند را بازیابی می‌کنند و ارائه می‌دهند. افراد نیز نظرات خود را اعمال می‌کنند و معیار مورد نظر خود را برای داوری ربط به کار می‌برند. هر دو، ربط را نوعی رابطه می‌دانند، منتهی هریک مقدمات منطقی متفاوتی در مورد آنچه بر این رابطه و داوری آن مترتب است، دارند.

در واقع می‌توان گفت که دو دنیای مجزا وجود دارد: دنیای نظام‌های بازیابی و دنیای کاربران، و به واسطه آن نیز دو مقوله اساسی ربط وجود دارد: یکی ربط از دید نظام و دیگری ربط از

¹ Saracevic

دید کاربر. این دو جهان با درجاتی متفاوت از مسائل و تعارضات با یکدیگر در تعاملند (ساراسویک، ۲۰۰۷).

در رویکرد مبتنی بر نظام، مفهوم ربط دو مقوله ای (از مرتبط تا نامرتب) است و به تبع آن قضاوت ربط مفهومی ایستا در نظر گرفته می شود که در آن به طور وسیعی نقش کاربر کم یا حذف می شود. مسئله دیگر اینکه گرچه این نوع ربط از عینیت برخوردار است و به مطابقت موضوع سوال و مدرک می پردازد، اما با جهان واقعیت فاصله دارد. از آنجا که مخاطب اصلی نظام های بازیابی اطلاعات کاربر است، علاوه بر ربط موضوعی، شرایط موقعیتی و شناختی کاربر هم باید مطمح نظر قرار گیرد؛ زیرا ممکن است مدرکی به لحاظ موضوعی مرتبط باشد اما در ساختار دانش و شناخت فرد تغییری ایجاد نکند یا برای او کاربردی نداشته باشد (حری، ۱۳۸۳). لذا از اوایل دهه ۱۹۸۰ به بعد، پژوهشها بر نوعی دیگر از ربط، یعنی ربط از دیدگاه کاربران، متمرکز شدند (کاسین و اینگورسن^۱، ۲۰۰۰).

در این دسته از پژوهشها عوامل تاثیر گذار بر رفتارهای کاربران در ارزیابی ربط اطلاعات، از جنبه های مختلف اجتماعی، محیطی، فردی و غیره مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است (کولثاو^۲، ۱۹۹۱). گرچه تعامل تمامی این جنبه ها با هم در موفقیت فرد برای به دست آوردن اطلاعات مرتبط تعیین کننده است؛ اما همان گونه که مارچيونینی^۳ (۱۹۹۸) اشاره می کند، مرکز و نقطه ثقل این تعاملات، تفاوت های فردی است. در بین تفاوت های فردی که مارچيونینی از آنها یاد می کند، تفاوت های

¹ Cosjin and Ingwersen

² Kuhlthau

³ Marchionini

شناختی - بویژه در دهه اخیر - بسیار مورد توجه پژوهشگران علم اطلاع رسانی قرار گرفته است. در این راستا با بهره گیری از دانش حوزه روانشناسی و به خصوص روانشناسی شناختی، پژوهش هایی انجام شده است که به افزایش دانش ما از فرایندهای شناختی رفتارهای کاربران در هنگام تعامل و ارزیابی نظام های بازیابی اطلاعات کمک شایانی کرده است.

این فرایندها با نحوه کسب اطلاعات از جهان، چگونگی بازنمایی اطلاعات و تبدیل آنها به دانش، کیفیت ذخیره آنها، میزان استفاده و شیوه پردازش سر و کار دارند. در این میان، میزان استفاده از اطلاعات و توانایی پردازش آن در همه افراد یکسان نیست و هر کس به فراخور ویژگیهای شناختی، البته در کنار سایر عوامل دخیل، درصدد بهره گیری از اطلاعات برمی آید.

در محیط اطلاعاتی کنونی که انواع اطلاعات داوری شده و داوری نشده ارائه می شود، نقش خود فرد و ویژگیهای شناختی وی، بیش از پیش نمود و اهمیت می یابد؛ بنابراین، انجام پژوهشهای مختلف در باب این ویژگیها می تواند به فهم و درک عمیقتر از رفتارهای کاربران در ارزیابی ربط اطلاعات کمک کند. چنین درک و شناختی از کاربران در توسعه و بسط کاربرمدار نظامهای اطلاعاتی اهمیت بسیار دارد.

۱-۲. بیان مساله

ارزیابی نظام های تعاملی بازیابی اطلاعات شاهد سه تحول بوده است: تحول ربط، تحول شناختی و تحول تعاملی (بورلاند^۱، ۲۰۰۰). تحول ربط به افزایش پذیرش این واقعیت اشاره دارد که درخواست بیان شده همان نیاز اطلاعاتی نیست و بنابراین ربط باید در ارتباط با نیاز اطلاعاتی، و نه

^۱ Borlund

درخواست، سنجیده شود. علاوه بر این، بزرگانی مانند ساراسویک همواره اشاره کرده اند که ربط ماهیتی چند وجهی دارد و به این امر در پژوهشها از طریق ارائه انواع مقوله های ربط، سطوح ربط و عوامل اثرگذار بر قضاوت ربط کاربر اشاره شده است. همچنین، بسیاری از این پژوهشها نشان داده اند که مفهوم ربط شامل عوامل متعددی است و نباید به عنوان یک متغیر دو وجهی، مرتبط/ نامرتبط، در نظر گرفته شود (شامبر^۱، ۱۹۹۴؛ مارتینز^۲، ۲۰۰۸ و تیلور^۳، ۲۰۰۹).

تحول شناختی - که بسط یافته تحول ربط است - بر کاربر و لزوم کشف تمام و کمال عوامل شناختی اثرگذار بر رفتار اطلاعاتی وی تاکید دارد. در این رویکرد، نیاز اطلاعاتی از دیدگاه کاربر مطمح نظر قرار می گیرد و درک فردی و شخصی فرد از اطلاعات یافت شده مبنای قضاوت ربط در ارزیابی نظام های بازیابی است (بروس^۴، ۱۹۹۴).

آخرین تحول، یعنی تحول تعاملی، به این واقعیت اشاره دارد که نظام های بازیابی اطلاعات به سوی تعاملی شدن پیش می روند و ارزیابی آنها باید مبتنی بر دیدگاههای کاربران باشد. در این تحول، نظامها و محیطهای بازیابی اطلاعات باید واقعیتهای روانشناختی کاربران را برای حصول به نظامهای اطلاعاتی کاربرمدار در نظر بگیرند (بورلاند و اینگورسن، ۱۹۹۷).

در تحول شناختی، که پژوهش حاضرمتاثر از آن است، عوامل شناختی، باورها و پردازش اطلاعات افراد مختلف، با آنچه آنان دریافت و ادراک میکنند، در پیوند است. به زعم متخصصان، یکی از عوامل شناختی که می تواند بر رفتارهای اطلاعاتی افراد و یا مولفه هایی از رفتار اثرگذار

¹ Schamber

² Martinez

³ Taylor

⁴ Bruce

باشد، سبک شناختی است (اینگورسن، ۱۹۹۶). سبک شناختی را ویژگی و روش ثابت فرد برای سازمان دهی و پردازش اطلاعات تعریف کرده اند (تنانت^۱، ۱۹۸۸: در امامی پور، ۱۳۸۶).

مفهوم سبک شناختی در بسیاری از رشته ها همچون علوم تربیتی و روان شناسی، کامپیوتر، مدیریت و علوم کتابداری و اطلاع رسانی به طور وسیعی کاربرد یافته است. همه این رشته ها به دنبال یک هدف مشترک هستند: "چطور کاربران (نظیر دانش آموزان و جستجو کنندگان اطلاعات) اطلاعات را پردازش می کنند و چگونه می توان نظام های بهتری طراحی کرد تا با سبک های تدریس و نظام بازیابی گروههای مختلف کاربری منطبق شوند.

در کتابداری و اطلاع رسانی، همانند علوم دیگری که با نظام ذهنی انسان سروکار دارند، تحقیقات نسبتاً قابل توجهی در زمینه سبکهای شناختی و پردازش اطلاعات افراد در زمان یافتن اطلاعات مرتبط انجام گرفته است. اهمیت این سبکها، در بررسی رفتارهای اطلاعاتی کاربران از این حیث است که شیوه پردازش اطلاعات افراد و حالات آنها به هنگام درک، تفکر، یادآوری و حل مشکل را نشان می دهند (مارتینز، ۲۰۰۸).

عمده تحقیقات انجام گرفته در این حوزه، به بررسی تاثیر سبکهای شناختی بر راهبردهای جستجو، مرور و مشکلات گم گشتگی کاربران در نظام های بازیابی گوناگون پرداخته اند (کینلی^۲، ۲۰۱۰؛ مارتینز^۳، ۲۰۰۸؛ کیم^۴، ۲۰۰۰)، اما، در رابطه با تاثیر این سبکها در مراحل پایانی فرایند اطلاع یابی، که طی آن کاربر منابع را انتخاب، در مورد مرتبط یا نامرتبط بودن آنها قضاوت، و

¹ Tennant

² Kinely

³ Martinez

⁴ Kim

سرانجام در مورد استفاده یا عدم استفاده از آنها تصمیم گیری می کند، پژوهش مشخصی ردیابی نشد. به عبارت دیگر، در فرآیند تصمیم گیری برای انتخاب و ارزیابی منابع مرتبط یا نامرتبط، شیوه های پردازش اطلاعات - که حالات افراد را در زمان درک، تفکر و فرایند حل مساله نشان می دهند- مورد توجه قرار نگرفته است. حال آنکه انتظار می رود با بررسی و درک شیوه های پردازش ذهنی افراد در فرایند قضاوت ربط منابع و تفسیر محتوای آنها بتوان نظام های بازیابی تعاملی را بوجود آورد که بر اساس شناخت همه جانبه رفتارهای کاربران از جمله رفتارهای پردازش اطلاعات آنان پایه ریزی شده باشند.

علاوه بر این، در مطالعات متعددی که در حوزه ربط انجام گرفته است، عوامل و معیارهای متعددی به عنوان معیارهای قضاوت ربط در محیط های بازیابی اطلاعات شناسایی شده اند که می توانند رفتار ارزیابی کاربران در محیط بازیابی اطلاعات را تبیین کنند، اما، اینکه کدام دسته از معیارهای قضاوت ربط در هنگام ارزیابی توسط افراد دارای سبکهای شناختی مختلف به کار گرفته می شوند هنوز مشخص نیست. تعیین الگوهای قضاوت ربط متناسب با ویژگیهای شناختی افراد در انواع نظام های بازیابی، که مورد توجه این پژوهش است، می تواند به شناسایی الگوریتم های ربط و خوشه بندی نتایج بازیابی کمک کند.

۱-۳. هدفهای پژوهش

هدف اصلی این پژوهش تعیین تاثیر سبکهای شناختی بر قضاوت ربط دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد در فرایند گزینش و ارزیابی منابع اطلاعاتی به منظور ارائه راهکارها

برای بهبود ساختار نظام‌های تعاملی بازیابی اطلاعات است. بر این اساس اهداف ویژه پژوهش شامل موارد زیر است:

- شناسایی معیارهای ربط مشترک مورد استفاده توسط افراد با سبک‌های شناختی یکسان در فرایند گزینش و ارزیابی منابع اطلاعاتی؛
- شناسایی گروه‌هایی از افراد که، با توجه به سبک شناختی آنها، در هنگام تعامل با نظام در فرایند اطلاع‌یابی نیاز بیشتری به کمک از طرف نظام دارند؛
- شناسایی الگوی قضاوت ربط افراد در فرایند گزینش و ارزیابی منابع اطلاعاتی بر اساس سبک شناختی آنها؛
- بررسی اهمیت استفاده از متن کامل یا بازنمونه‌های مدارک برای ارزیابی ربط بر اساس سبک‌های شناختی افراد.

۴-۱. کاربردهای پژوهش

ساراسویک (۲۰۰۷) در مقاله خود می‌نویسد: "انتظار می‌رود که فهم بهتر ربط به ایجاد نظام‌های اطلاعاتی بهتری بینجامد. این امر اهمیت پژوهش‌های ربط را به وضوح نشان می‌دهد. توجه و درک مفهوم ربط، دست کم در ساخت و به کارگیری نظام‌های بازیابی، هنوز هم لازم و ضروری است تا این نظام‌ها بتوانند اطلاعاتی متناسب با مسایل و نیازهای اطلاعاتی کاربران فراهم سازند." بر این اساس، امید است که نتایج حاصل از این مطالعه بتواند به پیشنهادهایی برای بهبود عملی در ساختار نظام‌های اطلاعاتی منجر شود. در حال حاضر، بسیاری از محققان رویکرد پیشنهادی مناسب‌تر برای حل مشکلات طراحی نظام‌های بازیابی اطلاعات را تمرکز بیشتر بر جنبه

های روانشناختی تعامل بین منابع اطلاعاتی و کاربران اطلاعاتی در عین توجه به سایر جنبه ها می دانند^۱ (اینگورسن و یارولین، ۲۰۰۵). در واقع، کاربرد غایی که این پژوهش می تواند داشته باشد، گسترش پایه های طراحی برای نظام های هوشمند بازیابی اطلاعات است. نظام های بازیابی کنونی توجه اندکی به رفتارهای شناختی کاربران و بخصوص رفتارهای قضاوت در انتخاب مدارک دارند. برای اینکه بتوانیم رفتارهای یکپارچه کاربران را بهتر کنیم باید نظامهای بازیابی خبره ای طراحی کنیم که بر پایه رفتارهای کاربران، از جمله رفتارهای شناختی، آنان باشد.

انتظار می رود این پژوهش چارچوبی برای طراحان نظام فراهم کند تا با فهم رابطه بین سبکهای شناختی افراد و تاثیر آن بر قضاوت ربط آنها، مدلهایی از نظام بازیابی طراحی کنند تا رابط های آنها، بر اساس سبک شناختی افراد، خروجی نظام بازیابی را نمایش دهند. دانستن ارتباط بین سبک شناختی و فرایند رفتار اطلاع یابی کاربران به طور عام و قضاوت ربط آنها به عنوان مرحله نهایی این فرایند به طور خاص، می تواند به افزایش فهم رفتارهای متفاوت کاربران کمک کند و در نتیجه به طراحان نظام های اطلاعاتی در شناسایی الگوریتم های ربط و خوشه بندی نتایج جستجو بر اساس خواسته های شناختی آنها کمک نماید. همچنین، نتایج می توانند توسط موتورهای جستجو و فراهم آوردن گان وب برای طراحی الگوریتم های بازخورد ربط در نظام های تعاملی برای مطابقت با گروههای خاص کاربری در نتایج مرتبط به کار گرفته شود.

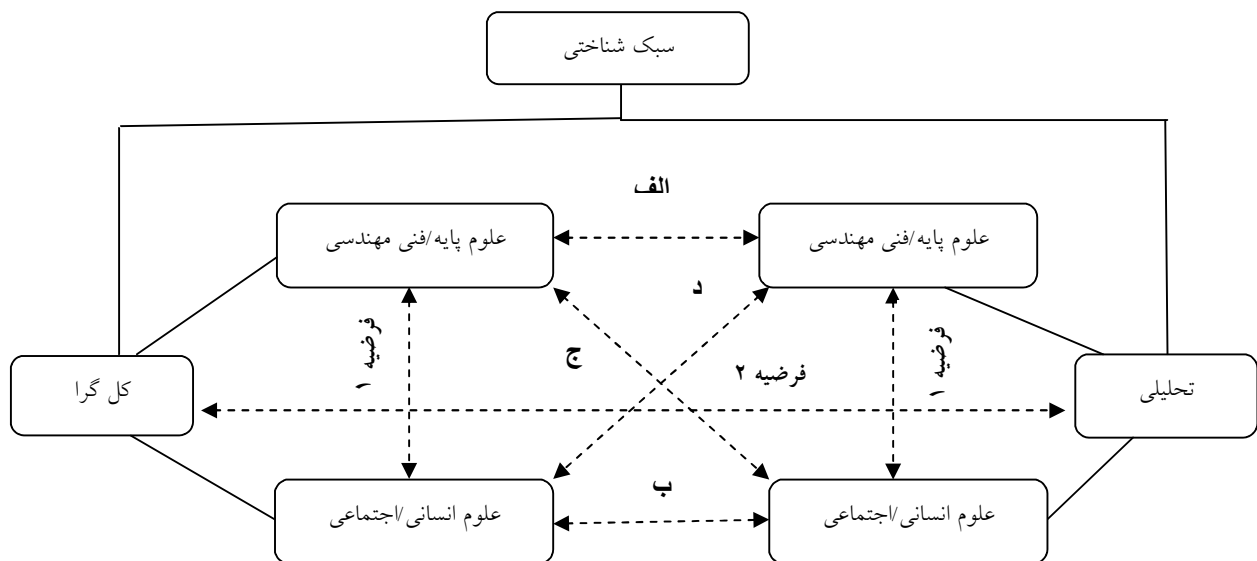
^۱ در این راستا تلاشهای تجربی بسیاری صورت گرفته است تا با استفاده از نتایج پژوهشهای انجام شده در زمینه مسائل شناختی، نظامهایی، هر چند در مقیاس کوچک، طراحی کنند تا قادر به پاسخگویی به بعد شناختی کاربران نیز باشد. از جمله مهمترین آنها می توان به مطالعات کرافت (۱۹۸۷)؛ چن (۱۹۹۱)؛ فرد (۱۹۹۱)؛ بلکین (۱۹۹۸) و غیره اشاره کرد (نقل در اینگورسن، ۲۰۰۵).

^۲ Ingwersen and Jarvelin

۱-۵. فرضیه های پژوهش

الف. فرضیه های مربوط به قضاوت ربط

چارچوب کلی فرضیات مربوط به قضاوت ربط را می توان به گونه زیر ترسیم کرد:

۱. بین قضاوت ربط دانشجویان دارای سبک شناختی تحلیلی یا کل گرا در دو حوزه علوم

انسانی / اجتماعی و علوم پایه / فنی مهندسی تفاوتی وجود ندارد.

بر اساس رویکرد روانشناسی شناختی، افراد همسان و مشابه در یک ویژگی شناختی، عقاید و

دیدگاههای مشترکی دارند (سولسو، ۱۳۷۱)؛ بنابراین انتظار می رود که گروههای دارای سبک

شناختی یکسان، قضاوت ربط مشابهی داشته باشند.

۲. بین قضاوت ربط دانشجویان دارای سبکهای شناختی کل گرا و تحلیلی تفاوت وجود

دارد.